

הגם שהיא חלה רק בשעת מיתה, שככל מקום שאין ציריך קניין מועילה המתנה לאחר מיתה כאמור. יוזה טעם גדול למה שבארץ הוצאה נוהגים לסמוך על צוואותם כאלו אין חששין מליקת המועות לצדקה (— כשייה בן המוריש), ואם כי לא נתנו לה מ"מ כיוונו האמת, ואם אינם בני נביים בני' הם' (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"א קד. וערשב"א ז"ע).

יש להעיר שלפי פירוש רבנו יונה ועוד הראשונים שלאבוי נחתה ראיית רב מרשיא, כי כתובות בנין דברין אינה מועילה כלל תנאי ב"ז, אין הוכחה מהגמוא להניל. וכן שכתב רבנו יונה שבירא שיכתו בשטר לאחד לשון מתנה ולאחר לשון ירושה, מסתבר שאותו שבשלו ירושה לא קנה. והכי נמי י"ל שאין מועילה כתובות בנין דברין כלל לאלה התקנה, משום שאין קניין לאחר מיתה).

(ע"ב) 'הכותב כל נכסיו לאשתו לא עשה אלא אפוטרופא' — ל�מן (קדמ). אמרו שהלכה זו הינה בגדיר 'הלכתא بلا טעם'. ופירוש הדבר שאין כאן אומדן ברורה ומוחלתת שכך כוונתו, ומכל מקום תקנו חכמים לדzon כן משום אומד הדעת. [וכבר פרשו התוס' מה שאמרו 'הלכתא بلا טעם' — אין הסבר ובasis כיצד מועיל הדבר, אבל יש טעם למה תקנו כן חכמים].
[ויש מקום להסתפק האם תקנו לדzon [על פי האומד] כדי כתוב כן בשטר, שעשה אפוטרופא, או שהוא ביטולו חכמים [מכח הפקר בית דין] את השטר מכל וכל, שהרי מה שכתוב בו אינו חל, ומה שהחל לא כתוב בשטר. ונפאה מינה לכמה דברים. ע' בארכות בש"ת אגרות אה"ע ח"א קי,א].

דף קלב

'כתב כל נכסיו לאשתו ויצא עליו שטר חוב...' — יש לדיקן מן הלשון שלא עשה כן במתכוון כדי להבריח לה נכסיו ולהפסידה, אבל אם ניכר שם כך כתוב לה נכסיו — לא אבדה כתובתה, דאנן סהדי כי אילו ידעה כוונתו לא הייתה מוחלתת. והכל כפי מה שיעני הדין רואות (עפ"י ריבט"א).

[נראה לבאר טעם הדבר שמוחלת כתובתה, ולא כוארה אין מובן מה מכיריה לעשות זאת, מודיע לא תקיים בידה שנייהם, מתנהה וכותבתה? — אך כיוון שהחפה במתנתו ולכבודו הוא לה כדלקמן בוגרמא, והרי אילו תשאיר את שעבוד כתובתה, הוא תחביבו לקרוע שטר מתנהה לכשיזע לה על קיומו של בעל' חותמת שקדמו למיתה, כי אם תשאיר השטר, שהוא תגבה כתובתה מאותם נכסים ולכשיקנה נכסים נוספים תגבה מהם שוב ותאמר קודם נטלתי את מתנהי ועתה את כתובתי (והוא הטעם שאמר רב אליעזר תקרע מתנהה, כמו שפריש הרמ"ה). והרי היא חפזה בקיומו של השטר כדי שיצא הקול על שכתב לה כל נכסי, הילך אומדים דעתה של האשה שמכונה להיכנס לסייעון וזה מוחלת על שעבוד כתובתה, בגלל טובתה שבזהות].

'תקרע כתובתה' — רשב"ם מפרש (וכן דעת הרاء", מובא בריבט"א): לא תקרע ממש, שיכולה לגבות כתובתה מנכסים שיוכה בהם לאחר מכן, ולא מהלה שעבודה אלא מאותם נכסים שקיבלה במתנה. והרמ"ה מפרש (וכן צד המאירי) 'תקרע' ממש, שמחלה לגמרי על כתובתה, כי אם אינה מוחלת את עיקר החזיב אלא שעבוד נכסים מסוימים בלבד, הלא למי היא מוחלת — לבעלי הנכסים הללו, והרי באותה שעה שמוחלה, היא בעלת הנכסים ולגביו עצמה מחלת, [ולבעל חוב לא מחלת כלום, שלא עשה לה כל טובה], ואם כן כיצד יכול בעל חוב לגבותם.

לפי דעתו זו נראה שאסור לבעלה לשחות עמה בלא כתובה אחרת. מה שainן כן לדעתו ראשונה. וכ"מ בריטב"א.

'טעמא דיצא עליו שטר חוב הא לא יצא עליו שטר חוב קנייה, ובמאי אילימה בשכיב מרע והא אמרת לא עשאה אלא אפטורופס' — יכול היה להקשوت על גופו הדין השני בבריתא, מודיע תיקרע כתובתה והרי לא עשאה אלא אפטורופא ואין לה לאבד כתובתה בשל כך. אלא שאילו הקשה כן היה יכול הודהה לדוחות ולומר שאף בעשאה אפטורופא איבדה כתובתה, אם כי באמת אין הדין מסתבר. אבל עתה מקשה לו לבדוק המוכחה בבריתא ולא מכח סברא. ו עוד יש לפרש שקיים הגמוא היא היא הקושיא הו עצמה; הא לא יצא עליו שטר חוב — קונה, שם אמרת אינה קונה מודיע תיקרע כתובתה. ודרך התלמוד לרווח הקושיא ולהרחבתה (עפ"י רמב"ן ורשב"א. והר"ן פירש כפירוש הרاشון והריטב"א כאחרון). וכן הביא הרמב"ן מתשובה גאון, שכאשר האשה אפטורופא לא פקעה כתובתה. וכן כתבו רבנו יונה הרמ"ה ושאר ראשונים.

לעלום בשכיב מרע...' — ע' אור שמה — אישות י"א ד"ה וכן.

'למיידא שלא איזיל רב נחמן בתדר אומדנא וחתניא...' — אף על פי שככל עיקר דין זה מבוסס על אומדנא, שהרי לא מחלה כתובתה בפירוש רק אנו אומדים שכן דעתה, ואם כן הרי מבואר שרבי נחמן הולך אחר אומדנא — אך יש לומר שכונת הגמרא לאומדנא היוצרת מגבלת ותנאי, כגון כאן שלא מחלה אלא אם לא יבוא בעל חוב לגבות. וכן בדיינו של רבינו שלם מעון בן מנסיא — לא נתן אלא אם בנו קיים (עפ"י קווץ שעורים).

כתוב בתוס' הרא"ש: אין להשות אומדנא זו לו אלא דוקא אותם שהتلמוד משווה. ולכך מצינו במקומות אחרים שרבי נחמן איינו הולך בתדר אומדנא. עוד בבאור ענין 'איזיל בתדר אומדנא' — ראה להלן קמו.

(ע"ב) 'קיבלה עלייה ולא הייתה שם לא אבדה כתובתה' — טועמו של דבר שאין די בקבלה בלבד כתיבה בפנים, שאין הקבלה מהילה ממש, אלא טוב בעיניה שיחלק נכסיו לבניו, ודעתה שתגביה כתובה מהם כשתרצה (רבנו יונה. ורשב"ם כתב שיכולה לומר נחת רוח עשית לבעל).

'זהו תנאי אמר רבבי יהודה אימתי, שהיה שם...' — האם יש להוכיח מסוגיתנו שככל מקום שאמר רבבי יהודה 'אימתי' או 'במה דברים אמורים' (כן היא גרסת הרבה מהראשונים) לפרש בא. ואף כדבריו רבבי יהודה בבריתא — ערשב"ם; תורה"ש וריטב"א. וע' בספר שער המלך הל' יום טוב ה, ד"ה שוב.

'אמר ליה רבא לרבי נחמן... אמר ליה: שאני אומר כיון שעשאה שותף בין הבנים אבדה כתובתה' — ר' בשאלות ותשובות לסכום, הפירושים השונים בדברי רב נחמן.

'בעי רבא בבריא היאך, מי אמרין בשכיב מרע הוא דעתה דלית ליה וקמלה אבל בבריא סברה

הדר קני... — רשב"ם מפרש בכל הסוגיא שלא מחלה אלא מאותם נכסים שכחן לבנוו, אבל אם זכה בנכסים אחרים — גובה מהם. ולפי זה מפרש הספק בבריא שמא לא מחלה כלל, כי בכך היא שותקת, לא מפני שמוחלת אלא אומרת בלביה מה לי להכעיסו עתה, הלא אפשר שיקנה נכסים ומהם אגבה בתובתי. [או בדרך זו: מוחילת בבריא עשויה בהנחה שיקנה נכסים אחרים, וכיון שלא קנה, חוברה שמחילה בטעות היא, שעל דעת זו לא מחלה. רמ"ה].

ולפי זה, צריך להעמיד המעשימים שבסמו' בשכיב מרע, שהרי בבריא נשאר הדבר ב'תיקו'. וכן מפורש ברשב"ם וברמ"ה. (ולפי"ז צריך לזכור מה שכחן ורשב"ם במשעה השני, שכמתה הבת ירצה אביה — והלא מתנת שכיב מרע אינה חלה אלא כשתה, וכיון שמתה הבת בחיי האב מעולם לא זכתה הבת? ויש לומר במתנת שכיב מרע ד'מהי'ום ולאחר מיתה. קובץ עניינים).

ואולם הר"י בן מגاش מפרש בשכיב מרע מחלה על כל כתובתה, ובבריא נסתפק רבע האם גם כן מחלה לגמרי או שמא לא מחלה אלא מאותם נכסים שנtran לבנוו אבל לא מנכסים אחרים, כי סבורה שיקנה נכסים ומהם תגבה. וזהו מה שאמור רב כהנא בסמו' 'אללו הדר קני מי לא שקלא' — וכיון שבבריא לא נפשט הספק ואין לנו הוכחה ברורה שמחילה, על כן מעמידים כתובתה על חזקתה וגובה מנכסים אחרים.

דף קלג

'אי סבידא לך' כרבי יוחנן בן ברוקה אימא הלכה כריב"ב... דלמא כי הא קאמרת דההוא דהוה קא שכיב ואמרו ליה נכסיה למאן, דלמא לפלאני? ואמר לו: אללא למאנז? ואמרתו לעלה דאם ראי לירישו גוטלן משום ירושה ואם לאו גוטלן משום מותנה' — ולכך לא אמרת סתום הלכה כריב"ב, כי או לא היהتي יודע שלשון 'אללא למאן' מועילה, והייתי סבור שאין זו לשון ירושה ולא לשון מותנה (ר"י בן מגаш. וכ"מ ביד רמה).

'השתא בירושה דאוריתא אמרת אלמנתו נזונית מנכסיו, במתנתה דרבנן לא כל שכין' — הרמב"ם (וכיה, ת.ט) באור הטעם שאלמנה נזונית מתנתה שכיב מרע — 'שוהרי במייתו נתחיבו הנכסים, ואלו שנtran להם לא יקנו אלא לאחר מיתה'. כלומר, חיוב מזון האשאה והבנות חל עם גמר מיתה ואילו מתנת שכיב מרע אינה אלא לאחר מיתה (בדברי רבא להלן קל), לכך קודם חיוב המזונות למתנה. ולדבריו כך יתרפשו דברי הגמara: 'השתא ירושה דאוריתא אמרת אלמנתו נזונית מנכסיו' וצורך אתה לפреш הטעם, משום שחיבור מזון האשאה חל עם גמר מיתה וקדום לירושה היורשים שחלה רק לאחר מיתה, אם כן מתנת שכיב מרע דרבנן שגם היא אינה אלא לאחר מיתה, ודאי מזון האשאה קודם לה.

(הרמב"ן הקשה על טעם זה, הלא גם נכסים שמכוורות היורשים, אין מוציאים למזנות האלמנה (כמו שאמרו בכתובות ט). — הרי שגם כאשר קדימה האשאה אין מוציאים מנכסים משועבדים? ונראה שסבירת קדימה שכיב הרמב"ם אמורה רק לטעם לתקינה, שכן השוו חכמים מתנת שכיב מרע לירושה דאוריתא שהאלמנה תגבה ממנה, מפני שהיא קודמת. אבל אין זה טעם העומד לעצמו. וכן יש לדוקק בלשון הרמ"ה (אות קבנה). ולפירוש הרמב"ם ממשמע שרבא חולך בזה לשיטתו להלן (קל) שמתנת שכיב מרע חלה לאחר גמר מיתה כירושה דאוריתא, אבל אבי יסבור כסבירות רב אדא בר אהבה שאין האלמנה גובה. וע"ע בבא-or דברי הרמב"ם בספר אבי עורי שם).